

Filozofować w kontekście nauki. Red. M. Heller, A. Michalik, J. Życiński. Kraków 1987 s. 244. Polskie Towarzystwo Teologiczne

Filozofia i nauka, dwa niesprowadzalne do siebie rodzaje poznania. Czy istnieją pomiędzy nimi jakieś wzajemne związki i implikacje? Czy możliwe jest właśnie uprawianie filozofii w kontekście nauki? Na te i inne podobne pytania próbuje dać odpowiedź pozytywną książka będąca zbiorem artykułów napisanych zarówno przez filozofów, jak i fizyków.

"W stosunku do adoracyjnej filozofii błogostanu intelektualnego jedną z wielu kontrpropozycji stanowi filozofia maksymalnie otwarta na intensywny rozwój nauk przyrodniczych". Cytat ten zaczerpnięty ze wstępu najlepiej chyba charakteryzuje postawę intelektualną redaktorów i współtwórców pozycji, której celem jest - jak sami we wstępie zaznaczają - "ukazanie, jak w praktyce badawczej problemy filozofii i nauki przenikają się wzajemnie".

Na całość książki - oprócz wstępu i zakończenia - składa się siedem większych jednostek. Wstęp będący tylko zasygnalizowaniem problematyki pokazuje jednocześnie skąd zrodził się pomysł wydania tego rodzaju pozycji. Właściwym wprowadzeniem jest artykuł M. Hellera i J. Życińskiego "Epistemologiczne aspekty związków filozofii z nauką". Trzeba jednak pamiętać, że określenie "filozofia" ma dla autorów swoiste znaczenie. Sens jego najlepiej chyba oddaje sformułowanie "filozofia w nauce" lub "filozofia uprawiana w kontekście nauk przyrodniczych". Całość książki jest więc próbą pokazania trzech sposobów uprawiania filozofii w kontekście odkryć nauk przyrodniczych. A są to: 1/ możliwy wpływ idei filozoficznych na powstawanie i ewolucję teorii naukowych, 2/ odkrywanie filozoficznych problemów, uwikłanych w teorie empiryczne, 3/ filozoficzna refleksja nad niektórymi założeniami i wynikami nauk przyrodniczych. Tak we wspomnianym artykule wprowadzającym autorzy określają związki filozofii z nauką. Tutaj też na przykładzie wybranych z historii nauki problemów próbują te związki uargumentować.

Oprócz powyższego wprowadzenia znajdujemy w książce następujące części:

1. Filozofować poza kontekstem nauki /s. 17-33/;
2. Między religią a nauką /s. 34-72/;

3. Epistemologiczne problemy realności świata /s. 73-94/;
4. Między matematyką a filozofią /s. 95-123/;
5. Od Platona do współczesnej fizyki /s. 124-185/;
6. Z metodologicznych i filozoficznych zagadnień fizyki /s. 186-241/.

Każda z tych części poprzedzona jest krótkim wstępem prezentującym artykuły w niej zawarte, umieszczając je jednocześnie w szerszym kontekście i wskazując na to, jak artykuły te mieszczą się w ramach całości.

I tak w części pierwszej znajdujemy tylko jeden artykuł pióra K. R. Poppera "Hegel i nowy trybalizm" będący tłumaczeniem dwunastego rozdziału książki "The Open Society and Its Enemies". Autor na przykładzie filozofii Hegla pokazuje do czego może prowadzić filozofia zamknięta "w zamku własnego języka obojętna na odkrycia naukowe".

Na część drugą składają się: Ks. J. Tischnera "Wokół spraw wiary i rozumu" /uzupełnione dyskusją/ oraz Ks. M. Hellera "Doświadczenie granic", a także J. Ladriera "Filozofia chrześcijańska a nauka". Uprawianie nauki badającej rzeczywistość przyrodniczą i doświadczenie wiary dotyczącej transcendencji nie wykluczają się wzajemnie. Nauka coraz częściej doświadcza ograniczoności swoich możliwości poznawczych, a wiara stale "szukała i nadal szuka rozumu". Wydaje się więc, że możliwa jest synteza tych dwu różnych rzeczywistości. Przykładu takiej syntezy dostarczają dwa wielkie systemy filozoficzne tomizm i augustynizm. J. Ladrière proponuje także własną koncepcję, nazwaną przez niego "ontologią zdarzenia".

Część trzecia przynosi dwa artykuły: B. Kochela "Od episteme do creatio" i J. Życińskiego "Empyryzm konstruktywny a spór o istnienie świata". B. Kochel analizuje wpływ języka na poznanie przyrodnicze i jego niejako "uwikłanie w języku". J. Życiński natomiast zestawia pozytyw i negatyw empiryzmu konstruktywnego, który prowadzi ostatecznie do zakwestionowania realności istnienia rzeczywistości pozapodmiotowej i podważając sens nauki wikła się w sprzecznościach. Jediną możliwością epistemologiczną jest realizm, który mimo iż do dzisiaj krytykowany jest przecieź jedynie sensownym i nie prowadzącym do absurdów narzędziem poznawczym.

Problemy filozoficzne matematyki lub szerzej filozofia matematyki /szeroko rozumiana/ to zagadnienia czwartej części zawierającej artykuły: J. Woleńskiego "Matematyka a filozofia", M. Hellera "Znaczenie znaczenia" i R. Thoma "Ku odrodzeniu filozofii przyrody". Twierdzenia limitacyjne Gödla i Tarskiego oraz ich epistemologiczne konsekwencje, propozycja stopniowalności znaczenia i teoria katastrof, to kolejno tematyka pomieszczonych tutaj artykułów.

Najciekawsza i najbardziej obszerna jest część piąta zawierająca następujące rozdziały: J. T. Frasera "Wyjście z jaskini Platona: Naturalna historia czasu", C. F. von Weizsäckera "Filozofia grecka i fizyka współczesna", Ch. W. Misnera "Niematerialne składowe obiektów fizycznych" oraz J. Życińskiego "Filozoficzne aspekty matematyczności przyrody". J. T. Franser prezentuje swoje rozważania nad różnymi rodzajami temporalności obowiązującej w wyróżnionych przez niego "światach" /nootemporalnym, biotemporalnym, eotemporalnym, atemporalnym i prototemporalnym/.

C. F. von Weizsäcker ukazuje drogę, jaką prowadziła go do filozofii platońskiej, poddając przy okazji krytyce różne kierunki filozoficzne: realizm, pozytywizm, transcendentizm. Ostatecznie w platońskiej filozofii odkrywa podstawę dla filozofii fizyki współczesnej. Można powiedzieć, że artykuł ten jest jeszcze jednym uzupełnieniem do filozofii przyrody zaproponowanej przez autora w jego książce "Jedność przyrody".

M. Heller na podstawie szkicu historycznego pokazuje, jak następował rozdział pojęć filozoficznie rozumianej materii i fizycznie rozumianej masy. Autor powołuje się nie tylko na filozoficzne dane sięgające od starożytności poprzez średniowiecze do czasów nowożytnych, ale odwołuje się także do teorii fizykalnych ze współczesnymi włącznie.

Artykuł Ch. W. Misnera to krótka historia "wycyfrowania się materii z teorii fizykalnych". Fizyka bada dzisiaj struktury matematyczne, "niematerialne tworzywo świata". Ze stwierdzeniami Misnera koreluje artykuł J. Życińskiego, który wprowadza hipotezę "pola racjonalności" jako sieci struktur matematycznych i formalnych. Jest ono podstawowym poziomem w ontycznej naturze przyrody.

I wreszcie część szósta książki zawiera aż pięć artykułów. L. M. Sokołowski w artykule "Alberta Einsteina filozofia fi-

zyki" ukazuje twórcę teorii względności jako filozofa, dla którego jednolita struktura przyrody pozwala na podejmowanie poszukiwań fundamentalnej teorii. Teoria taka powstaje raczej na drodze intuicyjnej, swobodnej gry pojęć, a dopiero później ta formalna struktura "wypełnia się treścią fizyczną" i konfrontowana jest z danymi doświadczalnymi.

Z. Chyliński w artykule "Podstawowe modele teoretyczne fizyki i operacjonizm" wyróżniając trzy fundamentalne modele teoretyczne - klasyczny nierelatywistyczny, klasyczny relatywistyczny i kwantowy nierelatywistyczny - funkcjonujące w fizyce współczesnej - wskazuje na istnienie czwartego, jak dotąd tylko postulowanego modelu kwantowego i relatywistycznego. Podstawą podziału jest zerowanie się lub niezerowanie dwóch fundamentalnych stałych fizycznych h i $1/c$.

J. Szczęsny i J. Urbaniec w artykule "Myślenie poziome. Powstanie mechaniki kwantowej" proponują nową koncepcję filozoficzną zwaną przez autorów "myśleniem poziomym" i z jej pomocą ukazują proces powstania mechaniki kwantowej jako jakościowo nowego poziomu rozważań fizycznych.

J. Rayski w artykule "Antynomie przyrody ożywionej i nieożywionej, zjawisk fizycznych i psychicznych" stawia dosyć kontrowersyjną tezę, że: "Nie można znaleźć żadnej cechy specyficznej, wyłącznie charakterystycznej dla życia [...], a zespół wielu cech naraz stanowi raczej ilościową niż jakościową różnicę pomiędzy przyrodą ożywioną, a nieożywioną". Stwierdzenie to przenosi jeszcze dalej ukazując paralelizm psychofizyczny pomiędzy zjawiskami psychicznymi a fizycznymi.

Kończący tę część artykuł M. Sawickiego "Cz. Białobrzęski jako filozof przyrody" jest próbą przybliżenia znanego fizyka, który wprowadziwszy kategorię potencjalności zbudował na niej konsekwentnie ontologiczną interpretację fizyki współczesnej. Metodą "analizy idącej wstecz wytropił metafizyczne jądro fundamentalnych odkryć fizyki".

Zakończenie książki jest już tylko krótkim podsumowaniem całości i jeszcze raz wskazuje na prawomocność i konieczność uprawiania filozofii w kontekście nauki.

Kazimierz Kubat